

Др Оливер Николић,*
Научни сарадник,
Института за упоредно право у Београду

Др Ана Човић,*
Научни сарадник,
Института за упоредно право у Београду

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК
doi:10.5937/zrgfni1776069N

UDK: 342.565.2"20"
Раd примљен: 01.10.2017.
Раd прихваћен: 30.11.2017.

УСТАВНО СУДСТВО НА ПРАГУ ДВАДЕСЕТ ПРВОГ ВЕКА

Апстракт: Успостављање уставног судства и његово инкорпорирање у систем власти модерне државе представљало је радикални преокрет у механизму обезбеђивања и заштите устава и уставности. Уставност постојања и повезаност уставног судства и правне државе (владавине права) и демократског поретка, као и сама демократска природа и легитимност уставног судства су и били и остали основ његовог развоја и ширења у свету.

У току вишестолетијског постојања уставно судство је постајало неопходан елемент власти у све већем броју држава на разним континентима. Пре свега, по природи ствари, реч је о демократским земљама, али уставно судство је (ређе) бивало успостављено и у мање демократским, па и у прикривеним или отвореним аутократским државама, и то са циљем да се прикрије недемократска суштина тих држава. Крајем двадесетог века, са променом социјалистичког система власти у тим државама, као један од главних гараната демократичности, оснивају се уставни судови.

Истовремено, развој уставног судства је доживео, не само "техничко" усавршавање свог механизма и функционисања, већ и једну врсту еволуције, нарочито у погледу своје надлежности. Установљавањем уставне жалбе, као и поступањем по уставној жалби, омогућено је уставним судовима да знатно прошире своје деловање у домену заштите устава и уставности и то заштитом основних људских права и слобода грађана, што је, нарочито у последњим деценијама постајало круцијални елемент владавине права (правне државе) и

* oliver_nikolic@yahoo.com

** tankosicana@yahoo.com

њеног демократског поретка. То је значајно допринело комплетирању заштите устава као *lex superior*-а и уставности (и законитости), чиме је легитимност и демократска вредност уставног судства знатно појачана.

Кључне речи: уставно судство, правна држава, владавина права, демократија, уставна жалба, ампаро, људска права и слобода грађана.

1. Увод

Рођен на идеји и визији ("гарантије Устава") Ханса Келсена, а отелотворен први пут у историји светске уставности у аустријском Уставу од 1920. године, уставни суд се, после скоро сто година постојања, на прагу двадесет првог века афирмисао као темељни стуб владавине права (правне државе) у бројним државама широм света. У теорији уставног права је с правом речено: "Један од најзначајнијих феномена у еволуцији једног растућег броја европских земаља после Другог светског рата је установљен рађањем и ширењем система уставног судства" (Cappelletti, 1981: 625). Разлог за такво квалификовање институције уставног судства лежи у чињеници да је успостављање уставног судства и његово инкорпорирање у систем власти модерне државе представљало изразито радикалан чин са значењем преокрета у развоју механизма обезбеђења и заштите устава као *lex superior*-а и уставности уопште.

2. Уставно судство, владавина права и демократија

Уставно судство је тековина модерног времена у коме је развој уставности и демократије уопште, а посебно владавине права, императивно тражио модернији и ефикаснији (и потпунији) механизам заштите и обезбеђења устава и уставности, поред оног који је у пракси већ постојао.

Наиме, ако смисао и суштина владавине права, уопштено речено, лежи у ограничавању власти (и моћи уопште) државе путем правних норми, у ограничавању свих њених органа, законодавних и извршних, тј. законодавне и извршне власти, и њиховом стављању под право, онда је била јасно да до тада познати механизми то нису, нити су могли то да у потпуности и ефикасно остваре, односно постигну. То тим пре ако се има у виду да владавина права значи (и претпоставља) примену и заштиту права и слобода човека и грађанина, њихову правну сигурност, пуно стварање њихове једнакости и сл.

При томе, само по себи се подразумева да тако схваћена владавина права императивно претпоставља постојање демократског устава као

lex superior-а и принципа уставности и законитости, али и њихову пуну примену у пракси, као и ефикасну заштиту. То онда указује, као што је општепознато, и на чињеницу да владавина права може да постоји само у демократским државама, али и да истинска демократија не може да постоји без владавине права као свог саставног (суштинског) дела.

Отуда, решење горе постављеног проблема тражења и налажења неког новог, снажнијег и ефикаснијег механизма заштите устава и уставности, демократије и владавине права је нађено у успостављању једног новог органа – уставног судства, као специфичног и специјализованог инструмента те заштите (В. Николић, 1995: 177, Garlicki, Zakrewski, 1985: 24).

Императивни захтев за заштиту устава и уставности намеће уставном суду задатак да контролише примену устава, односно да контролише и одлучује о сагласности закона, других законских и уопште нормативних аката и радњи и отклања (односно спречава) све повреде устава и принципа уставности. То, уз друге његове функције (решавање сукоба надлежности и спорова између органа, изборних спорова, и друго), управо и даје пуни легитимитет уставном суду, у читавом механизму државне власти. То тим пре што уставни суд, као што је познато, не оцењује целисходност тих аката, нити на било који начин ствара (пише) устав, односно закон или неки други нормативни акт и тиме преузима, односно учествује у вршењу уставотворне и законодавне (друге нормативне) функције (В. Николић, 1996: 370). Све то и говори у прилог става изнетог у теорији уставног права (Capelleti, 1982: 494) да уставни суд није како је речено нека "виша власт", изнад, односно супериорна у односу на друге власти (законодавну и извршну) у читавој државној организацији. Уосталом, сама природа и положај у државном механизму, као и начин поступања и дејство његових одлука, чине да је, како је истакнуто, уставни суд један специфичан орган, одвојен и различит како од законодавне и извршне власти, тако и од редовних и других судова. Наиме, како је у теорији (В. Favoreu, Gaia, Ghevontian, Mestre, Pfersmann, Roux, Scoffoni, 1999: 241, Weber, 1985: 46, Николић О. 1995: 259) аргументима и чврсто израженим ставовима утврђено, уставни суд одликује (обележава) више битних карактеристика. Уставни суд је, између осталог, потпуно независан орган, како у погледу свог деловања и одлучивања, тако и свог општег статуса и статуса његових чланова. Та вишеструка независност у читавом државном механизму се односи на независност у односу на било који орган – законодавни, извршни, судски и други. У вези са овом његовом карактеристиком је и његова неодговорност било према коме у систему државне власти, што и чини апсолутно нужну претпоставку његовог деловања у вршењу уставом одређене функције. С тим у вези битно обележје његовог постојања и деловања је његова

везаност за устав. Све то и чини да у читавом државном механизму уставни суд представља један недвојбено признати ауторитет.

Општи закључак који се сам по себи намеће, а у уставно правној теорији (В. Favoreu, 1986: 45, Cappelletti, 1986: 291, Николић, 1999: 309, Николић О. 2001: 37) утврђен је као апсолутно неспоран став, јесте легитимитет уставног судства. У прилог неспорног легитимитета уставног судства говоре његове бројне карактеристике, горе наведене, које се односе на све аспекте његовог постојања и деловања при чему је видљива њихова потпуна усаглашеност са идејом владавине права (и демократије уопште). Штавише, са пуно права се може рећи да институција уставног судства непосредно доприноси остваривању владавине права (и демократије). Тако, уставно судство и постаје значајан елемент демократског система и темељни стуб владавине права. Тиме је легитимитет уставног судства у потпуности потврђен.

Овакав општи поглед на институцију уставног судства не значи, нити може да значи, да су уставни судови који данас постоје у свету у свему исти. Постоје разлике између њих у погледу функције коју врше, па и организације, поступка рада и друго. Заједнички елемент који чини суштину ове институције потврђују изнете карактеристике уставних судова, а тиме и његово место и улогу у читавом државном и правном поретку. То и чини основ за даљи развој и ширење уставног судства у свету.

3. Појава злоупотребе уставног судства

У току свог вишедеценијског постојања уставно судство је, као прикладна и ефикасна институција заштите устава и уставности, постајало саставни део државног система у све већем броју држава на разним континентима. Може се запазити да су завршетак Другог светског рата, потпуни слом фашистичких сила на војном пољу и затирање национализма као стравичне пошасте људске цивилизације представљали почетак обнове и ширења уставности у Европи и ван ње, као и образовање уставних судова у све већем броју земаља у свету. У неким земљама у којима су између два светска рата (Аустрија, Шпанија) под налетом фашизма били укинута уставни судови, приступило се њиховом поновном успостављању, док се у низу земаља први пут установљавају уставни судови.

Реч је, по природи ствари, о успостављању уставних судова у демократским земљама са демократским уставом и развијеном уставношћу. Међутим, веома је карактеристично (и неочекивано) да је уставно судство бивало (додуше спорадично) успостављано или остављено да постоји и у недемократским државама, па и у земљама са отвореном диктатуром

(на пример, у Чилеу Уставом од 1980. године, у време Пиночеовог суровог диктаторског режима; у Грчкој 1968. године, у време владавине војне хунте). Уставни судови су успостављени и у неким другим државама које нису имале диктаторске режиме, али никако се не би могле окарактерисати као демократске државе. Тако је нпр. у Мадагаскару 1959. године успостављен орган уставносудске заштите под именом Врховни савет институција, да би се од 1975. године преименовао у Високи уставни суд. Интересантно је да је у Републици Кореји уставно судство предвиђено Уставом од 1948. године, у виду Уставног савета, односно од 1961. године Уставног суда, али заправо никада није заживело као уставносудска институција (у периоду од 1948. до 1987. донето је само осам судских одлука). У Сирији је 1973. године успостављен Врховни уставни суд, исто као и у Египту са истим називом само шест година касније, 1979. године, док је у осталим афричким, азијским и латиноамеричким државама уставни суд основан тек деведесетих година прошлог века.

Увођење уставних судову у оваквим земљама било је, по свему судећи, мотивисано намером да се прикрије прави (недемократски) карактер тих режима или пак постојањем лажног "убеђења" тамошњих властодржаца да уставно судство може да функционише у њиховим државама.

Остављајући по страни питање (иначе битно по својој природи) карактера самог устава и уставности у овим државама, нужно избија на видело чињеница да уставно судство није, нити је могло у овим државама са оваквим режимима, да нађе своје право место и изврши своју функцију коју, иначе, остварује у демократским земљама.

Јасно је да карактер било каквог ауторитарног и њему сличних режима искључује могућност постојања и деловања уставног суда. Пре свега, у условима постојања недемократског устројства држава и свемоћи диктатора вође, хунте и сл., уставно судство не може да нађе своје место нити да изврши своју функцију. Независност уставног судства као *conditio sine qua non* његовог постојања и деловања се директно коси са апсолутном влашћу режима. При томе, без обзира на формално утврђен начин избора (именовање) судија уставног суда, тај избор (именовање) је, по природи ствари, у оваквим режимима резултат воље (самовоље) режимских власти. О обезбеђивању извршења одлука уставног суда се не може ни говорити. Једном речју, институција уставног судства директно противречи карактеру ауторитарних и њему сличних режима, те уставно судство у њима и не може да заживи. То и даје за право мишљењу да се ради о злоупотреби ове драгоцене демократске институције. Нажалост, у историји модерне државе није непозната појава злоупотребе (и

извитоперавања) појединих демократских институција и принципа (у домену изборног система, референдума, итд.).

Откривање узрока који су доводили до злоупотребе (и извитоперавања) институције уставног судства потврђује познати став теорије уставног права, приказан на претходним страницама, да успостављање, постојање и деловање уставног суда нужно претпоставља постојање једног демократског амбијента, тј. демократског поретка, као што и демократска држава претпоставља снажну и ефикасну заштиту устава као *lex superior*-а и уставности. Другим речима, то је став о нужној повезаности (па и условљености) уставног судства и демократије (и владавине права). Тако је уставно судство и нашло (и налази) своје право место у низу демократских земаља, али не и у државама у којима демократија није успостављена нити заживела владавина права.

У бившим социјалистичким земљама нису ни постојали реални услови за успостављање уставних судова као инструмента заштите устава и уставности. Наиме, недемократски систем власти уопште, а посебно чињеница да се стварна власт налазила у партијским органима, а у крајњој линији у врховном органу партије и њеном вођи, искључивали су било какву могућност постојања једног независног органа (уставног суда) који би вршио контролу и заштиту устава (без обзира о каквом се уставу ради) и уставности (посебно и права и слободе грађана).

Интересантно је да је у тадашњој совјетској теорији заступан став да разлог непостојања уставног судства у тој земљи лежи у његовој неспојивости са принципом демократског јединства власти. Тако, В. А. Туманов пише: "... Ова позиција се објашњава улогом коју играју представнички органи у социјалистичком политичком систему и у структури социјалистичке државе.... сва власт припада Совјетима депутата народа ... Сви други органи државе су подређени контроли Совјета депутата народа и пред њима одговорни. И насупрот, представнички органи не могу бити контролисани од било кога изван представничког система. Одатле произилази нелегитимност права судске контроле (чак и уставних судова)" (Туманов, 1986: 113). Међутим, треба напоменути, принцип демократског јединства власти у СССР-у (као ни у другим социјалистичким земљама) није био доследно спроведен, с обзиром на поменуто свемоћ партијских органа на свим нивоима власти, а посебно концентрацију власти и моћи уопште у централном органу Партије и њеном вођи. Ипак, упркос свему што је речено, у оквиру социјалистичког блока уставни суд је био предвиђен у Чехословачкој 1968. године, али никада није био образован, а затим и у Пољској 1982. године. Међутим, у овој земљи Уставни суд није доносио дефинитивне одлуке о неуставности закона – оне су морале бити поднете

пољском парламенту (Сејму). У социјалистичкој Југославији Уставни суд је успостављен још 1963. године, али Југославија је била земља ван совјетског блока.

Распад и пропаст комунистичког режима у Совјетском Савезу и земљама читавог социјалистичког блока у Источној Европи и на Балкану, неминовно је довео до наглог ширења (и прихватања) идеје о уставном судству и до успостављања уставних судова у већини ових држава. У уставно правној литератури је констатовано да то "сведочи о тежњи постсоцијалистичких држава да усвоје оне узоре западног уставног судства који најпотпуније одговарају захтевима савременог конституционализма као теорије и праксе ограничавања самовоље са циљем да се обезбеди индивидуална слобода" (Зоркин, 2014: 49)¹.

Међутим, у процесу транзиције ове земље су се, по природи ствари, суочавале са бројним објективним тешкоћама, што је неминовно стварало и извесне разноврсне проблеме у раду новоуспостављених уставних судова (В. Зоркин, 2014: 49, Vasilescu, 1995: 143). Истовремено, процес транзиције је постепено доводио и до све успешније стабилизације ових земаља. Отуда, у перспективи, успостављање уставног судства у земљама транзиције као саставног дела читавог државног механизма са функцијом обезбеђења и заштите њихових устава и принципа уставности (и законитости) значи и утемељење уставног судства као стуба владавине права.

4. Еволуција улоге уставног судства

Конституционализација права и слобода човека и грађана, започета крајем осамнаестог века доношењем првих декларација о правима и слободама уношеним у прве уставе тога доба, а настављена током деветнаестог и двадесетог века доношењем устава у великом броју држава, довела је до све успешнијег и ефикаснијег гарантовања тих права и слобода од стране устава чији су саставни део дефинитивно постали. Истине ради, ваља рећи да у ранијим периодима нису били ретки уставни који су, у већој или мањој мери, игнорисали права и слободе, гарантовањем мањег броја права и слобода или пак непотпуним гарантовањем. Међутим, са жаљењем се мора констатовати да се у читавом протеклом периоду у низу држава усталила пракса (трајнија или повремена) ускраћивања, ограничавања и кршења прокламованих права и слобода. Отуда и напори да се у што већој мери и ефикасније стане на пут овим појавама довели су до разних активности

¹ Иначе, Зоркин у ове земље сврстава: Албанију, Јерменију, Азербејџан, Хрватску, Чешку, Грузију, Мађарску, Киргистан, Летонију, Црну Гору, Пољску, Румунију, Русију, Србију, Словачку, Словенију, Македонију и Украјину.

и стварања бројних инструмената усмерених на јачање гаранција права и слобода и њихове потпуније заштите.

У том погледу, процес интернационализације права и слобода као, могло би се рећи, нужна реакција на недовољне резултате у обезбеђењу и заштити права и слобода и њиховог остварења у пракси низа држава, нарочито је у последње време (од средине двадесетог века) доживео значајан узлет у свету. Из овог процеса се временом изродио огроман број разних међународних докумената (декларација, конвенција, пактова и друго), почев од Универзалне декларације о људским правима из 1948. године и Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода из 1950. Део овог процеса последњих деценија је било и образовање међународних институција (пре свега судова). Наравно, све је то било праћено и тенденцијом увођења и гарантовања нових права и слобода.

Успостављање уставног судства у све већем броју држава широм света, истовремено је значило и усавршавање његове организације и начина рада, као што је, а то је од посебне важности, доживело и једну врсту еволуције своје улоге у остваривању суштинске функције – заштита устава и уставности. Реч је о извесном проширивању надлежности уставног суда. То се односи нарочито на увођење уставне жалбе, поред већ постојећих сличних надлежности уставних судова у неким земљама (нпр., *amparo*).

Стављањем у надлежност уставних судова поступања и одлучивања о уставној жалби, омогућено је уставним судовима да знатно прошире своју активност у домену заштите устава и уставности, и то непосредном заштитом права и слобода, човека и грађанина. "Ако се има у виду да уставни судови највише времена и енергије посвећују решавању спорова поводом уставних жалби, којима се тражи заштита Уставом гарантованих основних људских права и правично задовољење у случају утврђивања њихове повреде, онда се лако може закључити да је у пракси уставног правосуђа заштита темељних људских права и јавних слобода заправо више него доминантна функција уставних судова" (Стојановић, 2016: 10). О огромној важности ове надлежности уставних судова говори и податак о правој "поплави" уставних жалби. Примера ради, "... чињеница је да број уставних жалби грађана (у Србији) драматично расте из године у годину. На крају 2015. године Уставни суд је имао у раду, било пренетих, било примљених, укупно 21.057 предмета по уставним жалбама. До тог датума, усвојено је чак 1.164 уставних жалби..." (Стојановић, 2016: 209).

Овакав закључак о важности и ефектима уставне жалбе у оквиру активности Уставног суда, а у циљу остварења његове улоге у заштити устава и уставности као и законитости, а посебно у заштити људских

права слобода и обезбеђењу њиховог остварења у свакодневној пракси, произилази из саме природе овог значајног правног инструмента – уставне жалбе.

Наиме, уставна жалба данас представља потпуно нову надлежност знатног броја уставних судова у Европи, па и шире. Међутим, покушаји овакве и сличне заштите људских права и слобода потичу још из ранијих периода, па и оних врло далеких. Посебно се помиње *amparo* примењиван још у средњем веку (14– 16. век), а који је и данас ефикасно средство заштите људских права и слобода, не само у Шпанији, земљи свог порекла, већ посебно и у државама Латинске Америке, као и другим државама са шпанског говорног подручја (нпр. Филипини). У историји (и науци) је забележена појава постојања процесних института усмерених да обезбеде заштиту права и слобода у више устава током 19. века, а затим и у првој половини 20. века (В. опширније Ђурић, 2000: 32). Додуше у науци постоје и мишљења да је "шпански *recurso de amparo*" утемељен на основу мексичког *ampara* (уведеног Уставом Мексика од 1857. године), али се тај утицај изгубио након шпанског грађанског рата (В. Ferrer Mac-Gregor, 2000: 27).

Иако се у пракси уставна жалба, као инструмент заштите уставом зајемчених људских права и слобода, у потпуности афирмисала и постала, како је поменуто, део редовне надлежности уставних судова, у теорији уставног права се није дошло до једног јединственог појма уставне жалбе (В. приказ различитих мишљења, Ђурић, 2000: 23–31). Разлике у схватањима, истини за вољу, и нису тако велике, поготово не доводе до неких драстичних супротстављања. Те разлике у схватањима и одређивању појма уставне жалбе су, могло би се рећи, углавном последица чињенице да сама уставна жалба као процесни инструмент и део надлежности уставног суда није у потпуности иста у разним земљама. Постоје разлике у самом бићу уставне жалбе, предмету уставне жалбе, персоналним претпоставкама за уставну жалбу, поступању по уставној жалби, дејству одлука донетих по уставној жалби и др. Наравно, разлике у схватању и одређивању појма уставне жалбе проистичу и из различитих индивидуалних приступа појединих аутора у оцени и вредновању читавог корпуса питања везаних за уставну жалбу.

Ипак, нека обележја и елементи уставне жалбе се истичу као доминантни и то, по свему судећи, најзначајнији, представљају заједнички основ за поимање уставне жалбе. Тако се у поимању уставне жалбе нарочито истичу следећа њена обележја. Поступак по уставној жалби је основ за остваривање непосредне заштите прокламованих права и слобода. Дакле, заштита људских права и слобода се не остварује (обезбеђује) неким посредним

путем што се постиже вршењем осталих функција уставног суда. То несумњиво представља једно од круцијалних вредности уставне жалбе као процесног средства за заштиту прокламованих права и слобода уопште. То тим пре, ако се има у виду друго важно обележје уставне жалбе – правом на подношење (коришћење) уставне жалбе, као процесним средством заштите, располаже сваки појединац у намери да заштити своја уставом загарантована права и слободе и то чини, у суштини, на један једноставан начин "без посебних формалности и трошкова" (Стојановић, 2016: 66). Ако се томе дода и чињеница од превасходног значаја – предмет уставне жалбе (у принципу) су сви појединачни правни акти које доносе државни органи, али и организације које располажу јавним овлашћењима, као и службене радње државних органа. Најзад, мада не и последње, у земљама у којима је установљена уставна жалба, поступање по њој је редовни и саставни део целокупне надлежности Уставног суда. То онда само потврђује изузетну важност проширивања надлежности уставног суда, што на одређени начин и доприноси еволуцији улоге уставног судства.

5. Закључак

Имајући у виду све што је речено, може се закључити да драгоцен, односно непроцењив допринос заштити права и слобода у низу земаља данас представља активност уставног суда у поступању и одлучивању о уставној жалби. Ваља уважити мишљење Драгана Стојановића који пише: "Са овом функцијом уставни суд се од институције којој се намењује решавање за државу 'крупних' уставних спорова све више претвара у 'суд обичних људи', институцију од које грађани очекују, који се осећају жртвама противправног понашања јавних власти, да коначно дођу до правде, да достигну заштиту повређених Уставом зајемчених права и добију правично задовољење" (Стојановић, 2016: 10).

Ако је то тако, а по свему судећи то јесте тако, може се (и мора) прихватити став да је управо поступање и одлучивање о уставној жалби значајно допринело употпуњавању и комплетирању функције уставног судства – заштите устава као *lex superior*-а и принципа уставности (и законитости), а заштита и обезбеђење људских права и слобода постала круцијални елемент владавине права и демократског устројства државе и друштва. Тако се и на овај начин потврђује легитимитет и демократски значај уставног судства, а то уверљиво говори о перспективи даљег развоја и ширења уставног судства на прагу двадесет и првог века. Зато Francisco Fernandez Segado и закључује: "Један од најзначајнијих феномена уставног правног поретка нашег времена је била универзализација уставног судства" (Segado, 2004: 501).

Литература

- Cappelletti, M. (1986). Rapport général. U L. Favoreu, J.-A. Jolowicz (Прир.), *Le controle juridictionnel des lois - Légitimité, effectivité et développements récents*. (стр. 285–301) Paris, Aix-en-Provence: Economica, Presses universitaire
- Capelletti, M. (1982). Communication orale. U L. Favoreu (Прир.), *Cours constitutionnelles européennes et droits fondamentaux*. (стр. 494–501). Paris, Aix-en-Provence: Economica, Presses universitaire
- Cappelletti, M. (1981). Nécessité et légitimité de la justice constitutionnelle. *Revue internationale de droit comparé*. Paris, 2, 625–658.
- Ђурић, В. (2000) *Уставна жалба*. Београд: Београдски центар за људска права
- Favoreu, L., Gaia, P., Ghevontian, R., Mestre, J.-L., Pfersmann, O., Roux, A., Scoffoni, G. (1999). *Droit constitutionnel*. Paris: Dalloz.
- Favoreu, L. (1986). Europe Occidentale, U L. Favoreu, J.-A. Jolowicz (Прир.), *Le controle juridictionnel des lois - Légitimité, effectivité et développements récents*. (стр. 17–71) Paris, Aix-en-Provence: Economica, Presses universitaire
- Ferrer Mac-Gregor (2000). *La accion constitucional de amparo en Mexico y Espana - Estudio de Derecho Comparado*, Mexico: Porrúa
- Garlicki L., Zakrewski. W. (1985). La protection juridictionnelle de la Constitution dans le monde contemporain. *Annuaire International de Justice Constitutionnelle*. Paris, Aix-en-Provence. 17–39.
- Николић, О. (2001). Осамдесет година уставног судства. *Архив за правне и друштвене науке*. Београд, 1, 33–47.
- Николић, О. (1995). Независност уставног судства и положај судија у уставном систему. *Правни живот*. Београд, 12, 259–271.
- Николић, П. (1999). La légitimité de la justice constitutionnelle et la démocratie. U P. Fraisseix (Прир.), *Droit constitutionnel - Mélanges Patrice Gélard*, (стр. 307–313) Paris: Montchrestien
- Николић, П. (1996). *Уставно право*. Београд: Просвета.
- Николић П. (1995). Нужности легитимност уставног судства у демократским системима. *Правни живот*, Београд, 12, 177–185.
- Segdo, F.F. (2004). La justice constitutionnelle devant le XXIe siècle. У С. Ђорђевић (Прир.), *Устав Lex superior* (стр. 501–545) Београд: Удружење за уставно право Србије

- Стојановић, Д. (2016). *Уставно правосуђе*. Ниш: Правни факултет у Нишу
- Vasilescu, F. (1995). Le rôle des cours constitutionnelles dans la période de transition vers une société démocratique. *Revue Roumaine des Sciences juridiques*. VI, 2, 143–150
- Туманов, V.A. (1986). Le cas de l'Union soviétique. U L. Favoreu, J.-A. Jolowicz (Прир.), *Le controle juridictionnel des lois - Légitimité, effectivité et développements récents*. (стр. 113–119) Paris, Aix-en-Provence: Economica, Presses universitaire
- Зоркин, В. Д. (2014). Уставно судство земаља нове демократије: изазови и перспективе. У Д. Слијепчевић (Прир.), *Положај и перспектива уставног судства*. (стр. 47–69), Београд: Уставни суд Републике Србије
- Weber, A. (1985), Le controle juridictionnel de la constitutionnalité des lois dans les pays d' Europe Occidentale, *Annuaire International de Justice Constitutionnelle*. Paris, Aix-en-Provence. 39–77.

Oliver Nikolić, LL.D.

Research Fellow, Institute of Comparative Law, Belgrade

Ana Čović, LL.D.

Research Fellow, Institute of Comparative Law, Belgrade

CONSTITUTIONAL JUDICIARY AT THE OUTSET OF THE 21ST CENTURY

Summary

The establishment of constitutional judiciary and its incorporation into the system of government of the modern state was a radical shift in the mechanism of providing for the protection of the constitution and constitutionality. The interconnection of the constitutional judiciary and the legal state (the rule of law) and democratic order, as well as the democratic nature and legitimacy of the constitutional judiciary, have been and remained the cornerstone of its development and expansion worldwide.

Within several decades of its existence, the constitutional judiciary has become a necessary element of governing power in a growing number of countries on different continents. As a rule, the constitutional judiciary was first established in democratic countries, but there were also (rare) cases where it was established in less democratic countries, and even in covert or openly autocratic regimes in order to disguise the undemocratic essence of such countries. At the end of the 20th century, a number of socialist countries changed their socialist system of government and established constitutional courts as one of the main guarantors of democracy.

*At the same time, the development of the constitutional judiciary experienced not only “technical” improvement of its mechanism and operation but also a kind of an evolution, especially in terms of its jurisdiction. By establishing the constitutional complaint and enabling the constitutional courts to act upon the constitutional complaint, the constitutional judiciary have been enabled to significantly expand their activities in the field of protection of the constitution and the constitutionality; it especially refers to the protection of basic human rights and freedoms of citizens, which has become (particularly in recent decades) a crucial element of the rule of law (legal state) and its democratic order. It has considerably contributed to the completion of the protection of the constitution as *lex superior* and constitutionality (and legality), all of which significantly enhanced the legitimacy and the democratic value of the constitutional judiciary.*

Keywords: *constitutional judiciary, rule of law, constitutionality, legality, human rights.*